

The Supportive Street as Solidarity and Collective Mobilization in the American–Israeli War against Iran: An Introduction to the Inadequacy of Non-Mobilization and Street Politics

Mehdi Naderi¹ , Marzieh Abedi²

¹ Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran (**Corresponding author**). m.naderi@shirazu.ac.ir

² PhD., Candidate, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran. m.abedi4394@gmail.com

Abstract

The present study aims to explain a new pattern of collective action under conditions of external crises and existential threats by examining the street presence of the Iranian people during the American–Israeli war against Iran, referred to as the Ramadan War of 2026. Its primary objective is to conceptualize “collective mobilization” and to redefine the street as an infrastructure for producing solidarity, social support, and national cohesion. Within this framework, the street is understood not merely as a site of protest, demand-making, or confrontation with power, but as a space for collective self-preservation, the expression of a shared fate, and the reproduction of social bonds. The study also proposes a five-level model that explains the process through which an external crisis is transformed into a shared perception of threat, the synchronization of dispersed actors, the formation of a collective body, and ultimately the production of the “supportive street.” Prevailing theories of street politics and social nonmovements, particularly Asef Bayat’s theoretical framework, have largely focused on the everyday, gradual, dispersed, and demand-oriented actions of subaltern groups in response to internal social problems. Within these theories, the street is generally conceived as an arena of resistance, protest, slow encroachment, and the exertion of pressure on political power. However, the experience of the widespread and simultaneous presence of people in the streets of Iran during the Ramadan War of 2025 demonstrated that street action can, in response to an external threat, acquire a supportive, defensive, and solidarity-building function. Accordingly, this study seeks to answer the following question: What limitations do these street presences reveal in the theory of nonmovements and the concept of street politics? This study adopts a theoretical–analytical

Cite this article: Naderi, M. & Abedi, M. (2026). The Supportive Street as Solidarity and Collective Mobilization in the American–Israeli War against Iran: An Introduction to the Inadequacy of Non-Mobilization and Street Politics. *Political science*, 29(1), p. 119-146. <https://doi.org/10.22081/psq.2026.75262.3157>

Received: 2025-08-04

Revised: 2025-11-02

Accepted: 2025-11-18

Published online: 2026-03-30

Type of article: Research Article

Publisher: Bagfir al-Olum University

©2026/authors retain the copyright and full publishing rights

<https://psq.bou.ac.ir/>

and interpretive approach, using a case-study research strategy. The case under examination consists of the street actions and public presence of the Iranian people during the Ramadan War of 2025, from the early morning of February 28, 2026 to August 1, 2026. The data were collected through three main avenues. First, the researchers conducted direct participant and field observation of gatherings and street presences, particularly in Tehran and Shiraz, over approximately 150 consecutive nights. Second, they reviewed the relevant theoretical literature in political sociology, social movements, street politics, and nonmovements. Third, they examined reports from domestic and international media, as well as accounts published on social media platforms. The data were analyzed through the coding of field notes, source comparison, and cumulative interpretive analysis. Finally, a five-level model was extracted and formulated, comprising the event, perceptual, field, processual, and consequential levels. The findings show that the formation of collective mobilization begins with a disruptive event. The military attack, the assassination of the leadership, the bombing of infrastructure, and the attack on an elementary school in Minab disrupted the normal routines of everyday life by generating structural shock and compressing social time. At the perceptual level, these events were interpreted through the historical memory of U.S. antagonism toward Iran, including the 28 Mordad coup (1953), the Iran–Iraq War, sanctions, and the assassination of General Qassem Soleimani. As a result, the military threat was transformed into an existential and identity-based threat to a shared “we,” thereby creating a symbolic boundary between the “self” and the “hostile other.” At the field level, this shared perception became tangible through people’s sustained nightly presence, the symbolic occupation of major streets and squares, collective walks, car and motorcycle convoys, and family gatherings. The street became a site where a collective body emerged—a body that, beyond the physical presence of the people, embodied a message of collective self-preservation, resistance, and social deterrence. The use of the national flag, headbands, and religious–national slogans enabled a temporary transcendence of partisan, class, and generational differences. Likewise, the affect of loss and passive mourning was transformed, through Ashura rituals, into action-oriented and epic energy. The media and social media networks also connected dispersed gatherings into a national “we.” At the processual level, collective mobilization emerges through a cumulative chain: a disruptive event leads to perceptual reinterpretation; the shared perception activates a collective affect; this affect is consolidated through symbols and rituals; and the subsequent synchronization of actors in the public sphere gives rise to informal forms of organization. At the consequential level, this process results in the formation of a cohesive collective “we,” increased horizontal trust, strengthened bonds of collective self-preservation, and the continuation of self-reproducing participation in the public sphere. The findings of the study demonstrate that, under conditions of external threat, the street is not merely an arena of conflict, protest, or demand-making; it can also become an infrastructure for producing solidarity, shared identity, and social care. The concept of “collective mobilization,” proposed to explain this form of collective action, is distinct from the concepts of social movement, nonmovement, protest, resilience, and mutual aid because it emphasizes spontaneous, simultaneous, ritualized, and communitarian action in response to an external crisis. Accordingly, the “supportive street” is a space in which society reproduces its cohesion through embodied, symbolic, and

affective presence. The study's five-level model demonstrates that an external threat, when connected to historical memory, collective affect, shared symbols, and the occupation of public space, can be transformed from a source of disruption into a source of renewed solidarity. Thus, collective mobilization provides a conceptual framework for understanding protective and solidarity-oriented forms of collective action and may be applied to the study of other large-scale crises, including natural disasters, regional crises, and environmental threats.

Keywords: Collective Mobilization, Street Politics, Social Solidarity, Iran, U.S.–Israeli, Ramadan War of 2026.

خیابان حامی به مثابه هم‌بستگی و هم‌جنبشی در جنگ آمریکایی - صهیونیستی علیه ایران (درآمدی بر نابسندگی ناجنبشی و سیاست خیابان)

مهدی نادری^۱، مرضیه عابدی^۲

^۱ دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول). m.naderi@shirazu.ac.ir
^۲ دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. m.abedi4394@gmail.com

چکیده

حضور خیابانی در بسیاری از تحلیل‌های علوم اجتماعی بیشتر در قالب اعتراض، مقاومت یا کنش‌های اعتراضی جمعی فهم شده است؛ با این حال تجربه حضور مردم در جریان جنگ رمضان ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که خیابان می‌تواند کارکردی فراتر از اعتراض یافته و به فضایی برای شکل‌گیری همبستگی اجتماعی تبدیل شود. این مقاله با بازخوانی انتقادی چارچوب نظری آصف بیات درباره «سیاست خیابان» و «ناجنبش‌ها» نشان می‌دهد که این چارچوب در تبیین حضورهای هم‌بستگی محور مبتنی بر ادراک تهدید مشترک و همدلی جمعی، با محدودیت مواجه است. در پاسخ به این خلأ، پژوهش حاضر با هدف صورت‌بندی مفهوم «هم‌جنبشی» و با اتکا به رویکرد نظری - تحلیلی و بررسی موردی این رویداد، ابعاد موضوع را در پنج سطح رخدادی، ادراکی، میدانی، فرایندی و پیامدی مورد واکاوی قرار می‌دهد. یافته‌های تحلیل پنج‌سطحی نشان می‌دهد که هم‌جنبشی از پیوند میان «ادراک تهدید مشترک» و «هم‌حضور بدون سازمان‌دهی رسمی» شکل می‌گیرد؛ فرایندی که در آن، تبدیل کالبد خیابان به عرصه مشاهده متقابل و اشتراک عاطفی، به بازتولید فوری اعتماد بین‌افردی و تقویت پیوندهای افقی جامعه می‌انجامد. در نتیجه مفهوم هم‌جنبشی نشان می‌دهد که خیابان را نباید صرفاً میدان منازعه و اعتراض دانست؛ بلکه در شرایط بحران، خیابان می‌تواند به مثابه زیرساختی اجتماعی برای تولید، مرئی‌سازی و بازتولید هم‌بستگی و هویت جمعی عمل کند.

کلیدواژه‌ها: هم‌جنبشی، سیاست خیابان، همبستگی اجتماعی، ایران، آمریکایی - صهیونیستی، جنگ رمضان

۱۴۰۴

استاد به این مقاله: نادری، مهدی؛ عابدی، مرضیه (۱۴۰۵). خیابان حامی به‌مثابه هم‌بستگی و هم‌جنبشی در جنگ آمریکایی - صهیونیستی علیه ایران (درآمدی بر نابسندگی ناجنبشی و سیاست خیابان). *علوم سیاسی*، ۲۹(۱)، ص ۱۱۹-۱۴۶. <https://doi.org/10.22081/psq.2026.75262.3157>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۳؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۸/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۷؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۱۰

©/۱۴۰۵ نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند. نوع مقاله: پژوهشی ناشر: دانشگاه باقرالعلوم (ع)

<https://psq.bou.ac.ir/>

مقدمه

در بخش مهمی از ادبیات جامعه‌شناسی سیاسی، خیابان به عنوان عرصه ظهور کنش‌های جمعی اعتراضی و مواجهه جامعه با قدرت فهم شده است. آصف بیات با مفاهیم «سیاست خیابان» و «ناجنبش‌های اجتماعی» کوشیده است الگوهای کنش جمعی در جوامعی را تبیین کند که در آنها امکان سازمان‌دهی رسمی و بسیج سیاسی با محدودیت‌های ساختاری مواجه است. از نظر وی، کنشگران بدون سازمان رسمی می‌توانند از طریق کنش‌های پراکنده و روزمره، حضور اجتماعی خود را گسترش دهند و نظم مسلط را به چالش بکشند؛ با این حال تمرکز چارچوب فکری آصف بیات بر مقاومت روزمره و پیشروی آرام سبب شده است که اشکال غیراعتراضی حضور جمعی در خیابان کمتر دیده شود؛ به‌ویژه در شرایط بحرانی و در مواجهه با تهدیدهای بیرونی، حضور مردم در خیابان لزوماً ماهیت اعتراضی ندارد و در چنین شرایطی، خیابان می‌تواند به فضایی برای تقویت انسجام اجتماعی، حمایت متقابل و بازتولید اعتماد عمومی تبدیل شود. نمونه‌ای عینی از این محدودیت تبیینی را می‌توان در تجربه حضورهای خیابانی ایرانیان طی جنگ رمضان ۱۴۰۴ مشاهده کرد. در این تجربه، حضور مردم در فضاهای عمومی بیش از آنکه بیانگر اعتراض یا مطالبه‌گری سیاسی باشد، ناظر بر شکل‌گیری هم‌بستگی اجتماعی در بستر تهدید مشترک بود. این وضعیت نشان می‌دهد که چارچوب نظری آصف بیات دربارهٔ ناجنبش و سیاست خیابان، با محدودیت‌هایی در تبیین همه اشکال کنش خیابانی مواجه است؛ زیرا آنچه در اینجا رخ می‌دهد نه پیشروی تدریجی برای گسترش مطالبات، بلکه هم‌حضور جمعی مبتنی بر ادراک مشترک از بحران و عاطفه جمعی است که خیابان را به عرصه تولید هم‌بستگی اجتماعی تبدیل می‌کند. بر این اساس مسئله اصلی پژوهش حاضر ناظر بر محدودیت تبیینی نظریه ناجنبش و سیاست خیابان آصف بیات در مواجهه با حضورهای خیابانی هم‌بستگی‌محور در شرایط بحرانی است. پرسش اصلی پژوهش آن است که حضورهای خیابانی هم‌بستگی‌محور در جنگ رمضان ۱۴۰۴ چه کاستی‌هایی را در دامنه تبیین نظریه ناجنبش آشکار می‌سازند و چگونه می‌توان این خلأ نظری را توضیح داد؟ پژوهش حاضر در پاسخ به این مسئله، مفهوم «هم‌جنبشی» را به عنوان چارچوبی مفهومی پیشنهاد می‌کند. هم‌جنبشی به فرایندی اشاره دارد که در آن افراد بدون اتکا به سازمان‌دهی رسمی و بر پایه احساس مشترک تهدید و همدلی جمعی، در فضاهای عمومی به یکدیگر می‌پیوندند و از طریق حضور هم‌زمان و تکرارشونده خود به بازتولید اعتماد و انسجام اجتماعی یاری می‌رسانند. پژوهش حاضر با پیشنهاد مفهوم «هم‌جنبشی»، می‌کوشد این خلأ نظری را برطرف سازد و ظرفیت تحلیلی جدیدی برای فهم کنش‌های جمعی هم‌بستگی‌محور فراهم آورد.

۱. پیشینه و نوآوری پژوهش

نظریه «سیاست خیابان» و مفهوم «ناجنبش‌های اجتماعی» آصف بیات از مهم‌ترین چارچوب‌های نظری

برای تحلیل کنش‌های جمعی غیررسمی در جوامع خاورمیانه و ایران به شمار می‌رود (Allam, 2023). از نظر بیات، کنش جمعی لزوماً در قالب جنبش‌های سازمان‌یافته ظاهر نمی‌شود، بلکه می‌تواند از طریق حضور روزمره در فضاهای عمومی و مقاومت‌های خرد پیگیری شود. وی به‌ویژه در کتاب *زندگی همچون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند* (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که گروه‌های فاقد سازمان رسمی، به‌ویژه فرودستان شهری، زنان و جوانان، چگونه از طریق انباشت تدریجی رفتارهای پراکنده، دامنه حضور اجتماعی خود را گسترش می‌دهند و نظم مسلط را به چالش می‌کشند.

پژوهش‌های مرتبط با نظریه بیات را می‌توان در سه محور دسته‌بندی کرد:

نخست، مطالعاتی که سیاست‌خباان را در قالب اعتراضات صنفی و اجتماعی بررسی کرده‌اند. این پژوهش‌ها بر ویژگی‌هایی مانند خودانگیختگی، فقدان رهبری متمرکز و نقش شبکه‌های اجتماعی تأکید دارند (سردارنیا و البرزی، ۱۴۰۱؛ سردارنیا، البرزی و فاتحی‌نژاد، ۱۴۰۳).

دوم، پژوهش‌هایی که بر مفهوم ناجنبش و اشکال غیررسمی کنش جمعی تمرکز کرده‌اند. در این مطالعات، کنشگران اجتماعی از طریق سیاست حضور و مقاومت‌های روزمره، زمینه‌های تغییر اجتماعی را فراهم می‌آورند (حسنی و اخوان کاظمی، ۱۳۹۹؛ عباس‌زاده مرزبالی و آسه، ۱۴۰۳).

سوم، مطالعاتی که به بازخوانی و نقد نظری بیات پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها ضمن تأیید ظرفیت مفاهیم ناجنبش و پیشروی آرام، بر ضرورت بازاندیشی در چارچوب نظری بیات در مواجهه با تحولات جدید تأکید دارند (پنجعلی‌پور کاکرودی و محمدی قلعه‌تکی، ۱۴۰۴؛ استوار و عینی، ۱۴۰۴).

مرور ادبیات نشان می‌دهد که اغلب پژوهش‌های موجود، سیاست‌خباان را در نسبت با اعتراض، مقاومت و چالش با ساختار قدرت تحلیل کرده‌اند. در نتیجه خباان بیشتر به مثابه عرصه تقابل اجتماعی و سیاسی فهم شده است؛ با این حال تجربه حضورهای خباانی ایرانیان در جنگ رمضان ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که کنش خباانی همواره ماهیتی اعتراضی ندارد و در شرایط بحران، می‌تواند به فضایی برای هم‌بستگی اجتماعی، حمایت متقابل و بازتولید اعتماد عمومی تبدیل شود.

از این منظر، خلأ اصلی ادبیات موجود، ناتوانی آن در تبیین حضورهای هم‌بستگی محور است. پژوهش حاضر با تمرکز بر این خلأ، مفهوم «هم‌جنبشی» را به عنوان چارچوبی مفهومی برای فهم حضورهای خباانی هم‌بستگی محور در شرایط بحرانی پیشنهاد می‌کند. نوآوری این پژوهش در آن است که خباان را نه صرفاً به مثابه میدان اعتراض و مقاومت، بلکه چونان عرصه‌ای برای تولید هم‌بستگی، اعتماد اجتماعی و هویت جمعی تحلیل می‌کند.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کیفی و از نظر راهبرد، مطالعه موردی تفسیری است. هدف آن، فهم

معنای اجتماعی حضورهای خیابانی ایرانیان در جنگ رمضان ۱۴۰۴ و تبیین سازوکارهای شکل‌گیری آن در بستر زمانی و اجتماعی مشخص است. داده‌های پژوهش از سه منبع اصلی گردآوری شده‌اند: تحلیل اسناد و متون مرتبط، بررسی گزارش‌های رسانه‌ای رخداد مورد مطالعه^۱ و محتوای شبکه‌های اجتماعی^۲ و مشاهده میدانی. مشاهدات میدانی از ۹ اسفند ۱۴۰۴ تا ۱۰ مرداد ۱۴۰۵ انجام شده است. در این دوره، پژوهشگران طی حدود ۱۵۰ شب در تجمعات خیابانی حضور مستقیم داشته‌اند و از طریق مشاهده مشارکتی، الگوهای کنش جمعی، تعاملات، نشانه‌ها و تغییرات الگوهای حضور را ثبت کرده‌اند. مشاهده مستقیم بیشتر در شهرهای تهران و شیراز انجام شده و دیگر مناطق از طریق گزارش‌های رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی پیگیری شده‌اند.

تحلیل داده‌ها با رویکرد تفسیری انجام شده است. در این فرایند، یادداشت‌های میدانی و داده‌های گردآوری‌شده به صورت مستمر مرور، مقایسه و تفسیر شده‌اند تا الگوهای تکرارشونده کنش جمعی و تعاملات اجتماعی آشکار شود. تمرکز تحلیل بر بازسازی معنای اجتماعی حضورها از منظر کنشگران، فهم هماهنگی میان مشارکت‌کنندگان و تبیین سازوکارهای تولید تجربه مشترک در فضای خیابان بوده است. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، داده‌های مشاهده میدانی با اسناد، گزارش‌های رسانه‌ای و محتوای شبکه‌های اجتماعی تطبیق داده شده‌اند؛ بدین ترتیب مفهوم «هم‌جنبشی» نه به عنوان پیش‌فرض نظری، بلکه چونان مفهومی استقرایی و برآمده از تحلیل فرایندهای کنش جمعی و تجربه‌های مشترک در میدان صورت‌بندی شده است.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. ناجنبش و سیاست خیابان

مطالعه کنش‌های جمعی در فضاها، عمومی، به‌ویژه خیابان، در دهه‌های اخیر به یکی از موضوعات محوری در جامعه‌شناسی سیاسی و مطالعات جنبش‌های اجتماعی تبدیل شده است. آصف بیات با طرح مفاهیم «سیاست خیابان» و «ناجنبش‌های اجتماعی» الگوی متفاوتی از کنش سیاسی را در جوامع خاورمیانه تبیین کرده است. از نظر وی، سیاست خیابان یکی از مهم‌ترین اشکال کنش جمعی غیرنهادی است که از خلال حضور روزمره مردم عادی در عرصه عمومی شکل می‌گیرد (Bayat, 2017, p. 45).

۱. برای مثال نک: خبرگزاری صدا و سیما. (۲ تیر ۱۴۰۵). نظرسنجی مرکز تحقیقات صدا و سیما درباره شرکت مردم در تجمعات شبانه. قابل مشاهده در: <https://www.irib-news.ir/00OTiY>

۲. برای مثال نک: آپارات. (بی‌تا). نتایج جستجوی «حضور مردم در خیابان». <https://www.aparat.com/search/%D8%AD%D8%B6%D9%88%D8%B1%20%D9%85%D8%B1%D8%AF%D9%85%20%D8%AF%D8%B1%20%D8%AE%DB%8C%D8%A7%D8%A8%D8%A7%D9%86>

بیات استدلال می‌کند که از قرن نوزدهم به بعد، ترکیب نیروهای اجتماعی شکل‌دهنده جنبش‌ها دستخوش تحول شده و گروه‌هایی همچون بیکاران، کم‌کاران، حاشیه‌نشینان و دیگر اقشار محروم به بازیگران اصلی بسیاری از اعتراضات اجتماعی تبدیل شده‌اند (بیات، ۱۳۷۹، ص. ۴۷). مفهوم محوری بیات برای فهم این تحولات، «ناجنبش اجتماعی» است. او ناجنبش را «کنش جمعی کنشگران غیرجمعی» تعریف می‌کند؛ یعنی مجموعه‌ای از رفتارهای مشابه و هم‌جهت که از سوی شمار زیادی از افراد عادی و بدون وجود سازمان رسمی، رهبری متمرکز یا ایدئولوژی واحد صورت می‌گیرد و در نهایت می‌تواند به تغییرات اجتماعی گسترده منجر شود (Bayat, 2000, p. 533-557). از این منظر، فرودستان شهری، زنان، جوانان و گروه‌های حاشیه‌ای از طریق «پیشروی آرام» و کنش‌های تدریجی و روزمره، در پی گسترش حوزه حضور اجتماعی خود و تغییر وضع موجود هستند. بیات در کتاب زندگی به مثابه سیاست توضیح می‌دهد که چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند. خیابان عرصه عمومی برای بیان ناراضی‌های عظیم طبقات پایین، توده‌های شهری، بیکاران، افراد عامی، زنان خانه‌دار و گروه‌هایی است که فاقد تشکیلات نهادی‌اند و بیشتر به صورت خودانگیخته در خیابان به اعتراض و بیان مطالبات اقتصادی و معیشتی خود روی می‌آورند (Bayat, 2010, p. 211). این رویکرد در دیگر آثار بیات نیز استمرار یافته است. او در کتاب سیاست‌های خیابانی؛ جنبش تهیدستان در ایران (۱۹۹۷) و همچنین در تحلیل‌های خود از اعتراضات سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸، بر نقش گروه‌های فرودست، حاشیه‌ای و فاقد سازمان رسمی در شکل‌گیری کنش‌های اعتراضی تأکید می‌کند. از نگاه او، بخش مهمی از اعتراضات معاصر ایران را می‌توان محصول ظهور «طبقه متوسط فرودست» دانست. براینده آثار بیات نشان می‌دهد که سیاست خیابان و ناجنبش بر سه پیش‌فرض اصلی استوارند: نخست، خیابان اساساً به مثابه میدان اعتراض، مطالبه‌گری و مقاومت در برابر سازوکارهای حذف و نابرابری فهم می‌شود؛ دوم، سوژه اصلی این نظریه «مردم عادی» هستند؛ اما مردمی که بیشتر در وضعیت فرودستی، محرومیت یا کنترل سیاسی قرار دارند؛ سوم، بستر تحلیلی نظریه بیات بیشتر ناظر بر بحران‌های درونی جوامع است. در چنین شرایطی، خیابان به عرصه‌ای برای بیان ناراضی‌های و اعتراض نسبت به نظم موجود تبدیل می‌شود؛ با این حال تمرکز این پارچوب بر منطق اعتراض، مقاومت و بحران‌های درونی، پرسش‌هایی را درباره توان تبیینی آن در مواجهه با اشکال دیگری از حضور خیابانی، به‌ویژه حضورهای هم‌بستگی‌محور در شرایط بحران‌های ملی و تهدیدهای خارجی، مطرح می‌سازد؛ پرسش‌هایی که مبنای ورود پژوهش حاضر به صورت‌بندی مفهوم «هم‌جنبشی» را فراهم می‌آورند.

۲-۳. نابسندگی‌های نظری ناجنبش و ضرورت صورت‌بندی هم‌جنبشی

تحلیل حضورهای خیابانی در جنگ رمضان ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که نظریه ناجنبش و سیاست خیابان در

تبیین اشکال کنش جمعی هم‌بستگی محور با محدودیت‌های ساختاری و لکت مواجه است. دستگاه مفهومی بیات تا نقطه‌ای از تحلیل پیش می‌رود، اما در توضیح پیوند میان پراکندگی کنشگران و ظهور یک پیکره جمعی هم‌زمان و ملی، توان تبیینی خود را از دست می‌دهد؛ به بیان دیگر بیات نمی‌تواند به خوبی توضیح دهد که چگونه همین کنشگران پراکنده در یک وضعیت بحرانی، به صورت آشکار، خیابانی، هم‌زمان و تکرارشونده وارد میدان عمومی می‌شوند و نوعی هم‌بستگی کنش در مقیاس ملی می‌سازند. دقیقاً در همین نقطه است که ضرورت عبور از ناجنبش و صورت‌بندی مفهوم «هم‌جنبشی» آشکار می‌شود. مهم‌ترین نابسندگی‌های نظریه ناجنبش و سیاست خیابان به شرح زیر است:

یکم: غلبه منطق روزمره بر منطق رخداد: ناجنبش بر کنش‌های تدریجی و روزمره تأکید دارد، درحالی‌که پدیده مورد مطالعه در متن یک وضعیت بحرانی و رخدادی شکل گرفته است؛ وضعیتی که کنشگران پراکنده را به ناگهان وارد میدان کنش جمعی می‌کند.

دوم: ناتوانی در توضیح هم‌زمانی کنشگران پراکنده: نظریه بیات پراکندگی کنشگران را توضیح می‌دهد، ولی نمی‌تواند تبیین کند که چگونه این کنشگران بدون سازمان مرکزی، در زمان‌ها و مکان‌های مختلف به حضوری هم‌زمان، هماهنگ و هم‌افزا دست می‌یابند.

سوم: نابسندگی در تبیین مقیاس ملی: ناجنبش بیشتر برای تحلیل کنش‌های محلی و شهری طراحی شده و برای توضیح تبدیل کنش‌های پراکنده به یک میدان سیاسی در مقیاس ملی، ظرفیت محدودی دارد. **چهارم:** ناتوانی در فهم آیینی شدن کنش: تکرار در نظریه ناجنبش بیشتر در سطح کردارهای روزمره فهم می‌شود، درحالی‌که در این پدیده، تکرار به شکل آیین سیاسی، ریتم جمعی و نظم نمادین ظهور می‌کند.

پنجم: تقلیل کنش به بی‌سازمانی: نبود سازمان رسمی لزوماً به معنای فقدان نظم نیست. این کنش‌ها از نظم‌های زمانی، مکانی، نمادین و عاطفی برخوردارند که ناجنبش کمتر به آنها توجه می‌کند.

ششم: نابسندگی در تبیین بدن جمعی: ناجنبش بر کردارهای پراکنده افراد تأکید دارد، اما ظهور بدن جمعی در خیابان، اشغال فضا و تبدیل حضور فیزیکی به پیام سیاسی را به خوبی توضیح نمی‌دهد.

هفتم: بی‌توجهی نسبی به کنش حمایتی و هم‌بستگی محور: ادبیات ناجنبش و سیاست خیابان اغلب در زمینه کنش‌های اعتراضی، مقاومتی و مطالبه‌محور صورت‌بندی شده است. اما پدیده مورد مطالعه این پژوهش الزاماً در قالب اعتراض یا مطالبه‌گری علیه قدرت سیاسی فهم نمی‌شود؛ بلکه می‌تواند صورتی از کنش خیابانی حمایتی، دفاعی و هم‌بستگی ساز باشد.

در مجموع نظریه ناجنبش آصف بیات در مواجهه با پدیده‌هایی که واجد خصلت رخدادی، خیابانی، سراسری، آیینی و هم‌زمان هستند، دچار نابسندگی مفهومی می‌شود. ناجنبش در توضیح تبدیل پراکندگی به هم‌زمانی ملی، بدن جمعی، آیین سیاسی و هم‌بستگی کنش ناتوان می‌ماند؛ از این رو پژوهش حاضر از

چارچوب ناجنبش عبور می‌کند و مفهوم «هم‌جنبشی» را به عنوان چارچوبی بدیل برای توضیح این نوع خاص از کنش جمعی صورت‌بندی می‌کند.

۳-۳. گذار از سیاست خیابانی (ناجنبش) به خیابان حامی (هم‌جنبشی)

ناظر بر نابسندگی دیدگاه بیات در تحلیل کنش سیاسی و اجتماعی «جنگ رمضان»، طرح‌واره «هم‌جنبشی» برای توضیح این وضعیت پیشنهاد می‌شود. هم‌جنبشی نه صرفاً امتداد یا تعمیم نظریه ناجنبش آصف بیات، بلکه نوعی گذار از «منطق کنش روزمره و پراکنده» به «منطق کنش هم‌زمان، آیینی و بحران‌محور» است. اگرچه نظریه ناجنبش بر کنش‌های روزمره، تدریجی و غیرسازمان‌یافته تمرکز دارد، در توضیح لحظه‌ای که در آن پراکندگی کنشگران به هم‌زمانی گسترده، حضور خیابانی سراسری و شکل‌گیری بدن جمعی تبدیل می‌شود، با نابسندگی جدی مواجه است. در این نگاه، هم‌جنبشی نوعی کنش جمعی است که در شرایط بحران، بدون وجود سازمان رسمی یا رهبری متمرکز، از طریق هم‌زمانی کنش‌ها، اشتراک نمادها و ادراک مشترک از تهدید، در فضای عمومی شکل می‌گیرد و به تولید نوعی هم‌بستگی جمعی منجر می‌شود. تأکید این مفهوم بر کنشگری لحظه‌ای، فراگیر، خودجوش و مستمر در شرایط بحرانی است.

الف) تعریف عملیاتی هم‌جنبشی: هم‌جنبشی عبارت است از کنش جمعی خودانگیخته‌ای که در پاسخ به یک رخداد بحرانی بیرونی، از طریق هم‌زمانی فضایی-زمانی کنشگران پراکنده، اشتراک نمادین و ادراک مشترک تهدید، در فضای عمومی ظهور می‌کند و پیامد آن تولید هم‌بستگی جمعی است؛ نه مطالبه‌گری از قدرت. عناصر ضروری این تعریف عبارت‌اند از: (۱) رخداد بحرانی بیرونی به عنوان محرک؛ (۲) ادراک مشترک تهدید در میان کنشگران ناهمگن؛ (۳) هم‌زمانی کنش در فضاهای مختلف بدون سازمان مرکزی؛ (۴) فرایند اتصال کنش‌های پراکنده؛ (۵) پیامد هم‌بستگی‌ساز به جای پیامد مطالبه‌محور. لازم به تأکید است که «ادراک مشترک تهدید» لزوماً به معنای یکپارچگی جامعه نیست. کنشگران هم‌جنبشی از طبقات، نسل‌ها، گروه‌های قومی و فرهنگی متفاوتی هستند و چه‌بسا انگیزه‌های متفاوتی داشته باشند. آنچه آنها را در لحظه بحران به هم متصل می‌کند، «تفسیر مشترک از وضعیت» است؛ تفسیری که خود می‌تواند در گروه‌های مختلف معناهای متفاوتی داشته باشد. این ناهمگنی درونی، بخشی از ماهیت مفهوم هم‌جنبشی است. ادراک مشترک تهدید، لزوماً به معنای یکپارچگی نیست. عامل اتصال، تفسیر مشترک از وضعیت است؛ تفسیری که در گروه‌های مختلف می‌تواند معناهای متفاوتی داشته باشد. این ناهمگنی درونی، نه نقطه ضعف مفهوم، بلکه بخشی از ماهیت آن است.

ب) تمایز از مفاهیم مجاور: ناظر بر ادبیات جامعه‌شناسی سیاسی، «هم‌جنبشی» با مفاهیمی چون «جنبش اجتماعی»، «اعتراض»، «تاب‌آوری» و «همیاری» تمایزاتی دارد (نک: جدول شماره ۱).

«جنش اجتماعی» معمولاً به سازمان‌دهی بلندمدت و ساختارمند اشاره دارد و «اعتراض» بر جنبه تقابلی کنش تمرکز می‌کند (Gillan, 2019). «تاب‌آوری» به ظرفیت بازگشت به حالت عادی پس از بحران اشاره دارد و «همیاری» بیشتر بر کمک‌های موردی و فردی دلالت می‌کند (Qamar, 2024). «هم‌جنشی» اما فرایندی پویا و موقعیتی است که بر «حضور جمعی»، «مراقبت متقابل» و «هم‌سرنوشتی عاطفی» در شرایط خاص تأکید می‌کند؛ ولی «هم‌جنشی» فرایندی پویا و موقعیتی است که این ابعاد را در خود بازتاب می‌دهد و بر «حضور جمعی»، «مراقبت متقابل» و «هم‌سرنوشتی عاطفی» در شرایط خاص تأکید می‌کند. در پرتو مفهوم «هم‌جنشی» و با در نظر گرفتن وضعیت بحرانی، خیابان از فضایی صرفاً اعتراضی به فضای هم‌بستگی تبدیل می‌شود. مفهوم هم‌جنشی در این پژوهش برای توضیح آن دسته از کنش‌های جمعی به کار می‌رود که در وضعیت بحران، بدون سازمان‌دهی رسمی و بدون ضرورتاً داشتن مطالبات اعتراضی مشخص، در جهت حمایت متقابل، تولید هم‌بستگی و بازسازی اعتماد جمعی شکل می‌گیرند. در هم‌جنشی، کنشگران الزاماً عضو یک سازمان، جنبش یا شبکه سیاسی رسمی نیستند. آنان ممکن است از گروه‌های اجتماعی، طبقاتی، نسلی و فرهنگی متفاوتی باشند، اما در لحظه بحران، حول احساس مشترک «ما در برابر یک وضعیت تهدیدآمیز مشترک قرار داریم» گرد می‌آیند. در چنین شرایطی، خیابان به جای آنکه صرفاً مکان اعتراض باشد، به میدان هم‌حضور، مراقبت، امداد، دلجویی، اطلاع‌رسانی، حمایت نمادین و تولید اعتماد تبدیل می‌شود. هم‌جنشی امری غیرسیاسی نیست. اهمیت نظری این مفهوم در آن است که نشان می‌دهد سیاست همیشه در قالب اعتراض و تعارض آشکار نمی‌شود. گاهی کنش‌های مراقبتی، امدادی، همدلانه و حمایتی نیز واجد پیامدهای سیاسی‌اند (Tronto, 2013)؛ زیرا شیوه بودن جمعی را بازتعریف می‌کنند، مرزهای اعتماد را گسترش می‌دهند و امکان‌های تازه‌ای برای رابطه میان جامعه و فضای عمومی پدید می‌آورند؛ بنابراین هم‌جنشی را می‌توان شکلی از سیاست اجتماعی خیابانی دانست؛ سیاستی که نه از مسیر تقابل مستقیم، بلکه از مسیر بازسازی پیوندهای جمعی - خیابان حامی - عمل می‌کند.

جدول ۱- تمایز ماهوی هم‌جنشی با مفاهیم مجاور در جامعه‌شناسی سیاسی

مفهوم	منطق کنش	بستر	جهت‌گیری	پیامد
ناجنش	روزمه، تدریجی	بحران درونی	رو به قدرت (مطالبه)	تغییر تدریجی
جنبش اجتماعی	سازمان‌یافته، بلندمدت	هر بستری	رو به قدرت (تغییر)	تغییر ساختاری
اعتراض	تقابلی، مقطعی	بحران درونی	رو به قدرت (فشار)	پاسخ قدرت
تاب‌آوری	انطباقی، انفعالی	پس از بحران	جامعه‌گرا	بازگشت به تعادل
همیاری	فردی، موردی	داوطلبانه	روبه‌دیگری	کمک مستقیم
هم‌جنشی	خودانگیخته، هم‌زمان، آیینی	بحران بیرونی	جامعه‌گرا (صیانتی)	هم‌بستگی جمعی

تفاوت اصلی هم‌جنبشی با ناجنبش در سه محور ماهوی است: نخست در منطق کنش (بقا و پیشروی آرام در برابر هم‌بستگی در مواجهه با تهدید مشترک)؛ دوم در جهت‌گیری (رو به قدرت در برابر رو به درون جامعه)؛ سوم در زمان‌بندی (تدریجی و انباشتی در برابر رخدادی و آنی).

ج) عناصر سازنده و دلالت‌های نظری

نکته قابل توجه اینکه هم‌جنبشی صرفاً یک مفهوم انتزاعی و ذهنی نیست و به صورت عینی و انضمامی ابعاد زمانی، مکانی، عاطفی، نمادین، کنشی، ارتباطی و هم‌بستگی را پوشش می‌دهد. برای تبیین این ابعاد، هم‌جنبشی را می‌توان متشکل از پنج عنصر ساختاری دانست:

۱. رخداد: وجود یک بحران یا تهدید بیرونی به عنوان محرک آغازین کنش جمعی عمل می‌کند.
۲. ادراک مشترک تهدید: کنشگران ناهمگن وضعیت را به عنوان یک خطر جمعی تفسیر می‌کنند.
۳. میدان: کنش‌ها بدون سازمان مرکزی، به صورت هم‌زمان در فضاهای مختلف شهری ظاهر می‌شوند.

۴. فرایند: رسانه، نمادها و احساسات امکان اتصال کنش‌های پراکنده را فراهم می‌کنند.
۵. پیامد: در نتیجه این فرایند، نوعی «ما»ی جمعی هم‌بسته در مقابل تهدید مشترک شکل می‌گیرد.

۱. هرچه احساس تهدید خارجی شدیدتر ادراک شود، احتمال ظهور هم‌جنبشی افزایش می‌یابد.
۲. هرچه حضور خیابانی تداوم زمانی بیشتری پیدا کند، از واکنش مقطعی به آیین سیاسی تبدیل می‌شود.
۳. هرچه کنش‌ها در شهرهای کوچک و بزرگ هم‌زمان‌تر و مشابه‌تر باشند، هم‌جنبشی گسترده‌تر و ملی‌تر می‌شود.
۴. هم‌جنبشی زمانی شکل می‌گیرد که کنشگران پراکنده، بدون نیاز به سازمان واحد، معنای سیاسی مشترکی را در میدان عمومی اجرا کنند.
۵. هم‌بستگی کنش محصول پیوند میان احساس تهدید، حضور خیابانی، نمادهای مشترک و تکرار آیینی کنش است.

جدول ۲- شبکه معنایی هم‌جنبشی- عناصر، ابعاد و شاخص‌های مشاهده‌پذیر

سطح تحلیل	مؤلفه	پرسش تحلیلی	ابعاد انضمامی	شاخص‌های مشاهده‌پذیر
رخدادی	حمله خارجی/ وضعیت جنگی	چه رخدادی مردم را فعال کرده است؟	بعد ماهوی منازعه	بعد زمانی: نقطه آغاز مشخص (شب اول)، اوج‌گیری پس از رویداد محرک بعد مکانی: گسترش از نقطه اولیه به دیگر میدان‌ها و شهرها
ادراکی	احساس تهدید و معنا	مردم وضعیت را چگونه فهمیده‌اند؟	بعد عاطفی + بعد نمادین	بعد عاطفی: احساس تهدید، خشم، امنیت‌خواهی، غرور بعد نمادین: تفسیر رویداد از طریق نشانه‌های دینی یا ملی (شعارها، پرچم‌ها، تصاویر، آیین‌ها)
میدانی	حضور خیابانی	کنش در کجا و چگونه ظاهر شده است؟	بعد مکانی و زمانی بعد کنشی	بعد مکانی: میدان‌ها، خیابان‌ها، مراکز نمادین بعد کنشی: راه‌پیمایی، تجمع، حضور خانوادگی یا گروهی
فرایندی	هم‌کنشی و هم‌پیوندی	چگونه حضورهای پراکنده به هم متصل شده‌اند؟	بعد زمانی بعد کنشی بعد ارتباطی	بعد ارتباطی: شبکه‌های اجتماعی، بازتاب رسانه‌ای، روایت‌های مردمی بعد زمانی: استمرار در شب‌های متوالی، ریتم تکرار بعد کنشی: راه‌پیمایی، تجمع، حضور خانوادگی یا گروهی
پیامدی	هم‌بستگی	چه نوع پیوند اجتماعی- سیاسی تولید شده است؟	بعد همبستگی	بعد هم‌بستگی: حمایت جمعی، استمرار مشارکت

۴. ویژگی‌های خیابان حامی و هم‌جنبشی در جنگ رمضان ۱۴۰۴

۴-۱. سطح رخداد: از وضعیت جنگی تا حضور خیابانی

۴-۱-۱. ماهیت رخداد گسست‌آفرین

رخداد‌های گسست‌آفرین زمان اجتماعی را از حالت عادی و ممتد خود خارج کرده و آن را متراکم و فشرده می‌کنند. در این سطح، تمرکز تحلیل بر کیفیت وقوع واقعه، گسست ناشی از آن، تمرکز توجه عمومی، هم‌زمانی مواجهه و تداوم بازتاب در بازه‌ای محدود است. حمله آمریکا به ایران در بامداد ۹ اسفند ۱۴۰۴ و شهادت امام شهید انقلاب، رخدادی گسست‌آفرین در فضای سیاسی و اجتماعی ایران تلقی می‌شود.

۴-۱-۲. ابعاد عینی رخداد

حمله هوایی که در بامداد ۹ اسفند ۱۴۰۴ با ترور هدفمند بیت رهبری و شهادت امام انقلاب آغاز شد، با استمرار حملات به زیرساخت‌ها و فرودگاه‌ها، حدود چهل روز وضعیت جنگی ایجاد کرد؛ همچنین حمله به برخی مراکز غیرنظامی مانند مدرسه ابتدایی میناب، ابعاد عاطفی و نمادین رخداد را تشدید کرد و احساس سوگ، خشم و همدلی جمعی در برابر آمریکا به عنوان دشمن بیرونی را تقویت کرد (Eqbali, 2026).

۳-۱-۴. بستر تاریخی و زمینه ساختاری

این رخداد در بستر الگوی پایدار تقابل ایران و آمریکا قابل فهم است. از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا (Gasiorowski & Byrne, 2004) و حمایت از عراق در جنگ تحمیلی اول گرفته (Hiltermann, 2007) تا ترور سردار قاسم سلیمانی در سال ۱۳۹۸ (Galbraith, 2020) و اذعان آمریکا به تجهیز اغتشاشات دی ماه ۱۴۰۴، الگوی مداخله آمریکا در فضای سیاسی ایران استمرار داشته است (Kaye, 2025). بررسی مناقشه حقوق بشری ایران و آمریکا نیز نشان می‌دهد که اختلاف‌ها میان دو کشور از سطح منازعات مقطعی فراتر رفته و در بستری مداوم از تعارض سیاسی و بین‌المللی استمرار یافته است (کریمی، سیمبر و جانسیز، ۱۳۹۸، ص. ۸۳)؛ همچنین استفاده از ابزارهایی نظیر فشار سیاسی و تحریم اقتصادی، بخشی از الگوی مستمر ایالات متحده به عنوان راهبرد مواجهه با جمهوری اسلامی ایران است (محسنی و اخلاقی امیری، ۱۴۰۲، ص. ۲۰۵)؛ با این حال در سطح رخدادی تمرکز اصلی بر تفسیر تاریخی نیست، بلکه بر این پرسش است که چگونه یک واقعه مشخص در چنین بستری به سرعت به کانون فشرده توجه عمومی تبدیل شد.

۴-۱-۴. فشردگی زمان اجتماعی و هم‌زمانی

خصیصه اصلی این وقایع، فشردگی زمان اجتماعی است؛ به گونه‌ای که جامعه با شتابی شدید در گردش اخبار، پیگیری مستمر و تمرکز عمومی مواجه می‌شود. بازتاب سریع رخداد در رسانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی و نیز واکنش‌های اولیه اجتماعی در ساعات و روزهای نخست پس از وقوع آن، نشان شدت تمرکز توجه عمومی بود. ویژگی مهم دیگر، هم‌زمانی اجتماعی است. افراد و گروه‌های مختلف تقریباً در یک بازه زمانی واحد در معرض خبر و پیامدهای آن قرار گرفتند. این هم‌زمانی، رخداد را به نقطه عطف زمانی تبدیل کرد که واکنش‌های اولیه حول آن سازمان می‌یابند.

۵-۱-۴. تداوم بازتاب در بازه فشرده

یکی دیگر از شاخص‌های رخدادی بودن این واقعه، تداوم بازتاب آن در بازه‌ای زمانی محدود، اما فشرده است. تداوم پوشش رسانه‌ای جنگ رمضان، استمرار حملات هوایی و بازتاب اجتماعی پیامدهای انسانی آن، موجب شد که این واقعه در روزها و هفته‌های پس از آغاز نیز همچنان در مرکز توجه عمومی باقی بماند. تداوم بازتاب، مکمل گسست اولیه است: رخداد نخست با ضربه‌ای ناگهانی روال عادی را مختل می‌کند و سپس با استمرار توجه، اثر خود را تثبیت می‌سازد؛ بر این اساس سطح رخدادی جنگ رمضان ۱۴۰۴ شامل چهار مؤلفه اصلی است: وقوع ناگهانی، تمرکز سریع توجه، فشردگی زمان اجتماعی و تداوم بازتاب. این مؤلفه‌ها نشان می‌دهند که جنگ رمضان ۱۴۰۴ صرفاً یک واقعه امنیتی نبود، بلکه رخدادی بود که نظم عادی زمان اجتماعی را مختل کرد و بستری برای پیگیری عمومی گسترده پدید آورد؛ با این

حال رخداد تا زمانی که در ذهن جامعه معناگذاری نشود، الزاماً به حضور اجتماعی گسترده منتهی نمی‌شود و این گذار به سطح ادراکی انجام می‌گیرد.

۴-۲. سطح ادراکی: از برساختگی حافظه دشمنی تا ذهنیت مقاومت ایرانیان

۴-۲-۱. ماهیت سطح ادراکی

سطح ادراکی نشان می‌دهد جامعه رخداد جنگ را چگونه در ذهن خود تفسیر و معناگذاری می‌کند. در این سطح، جنگ نه صرفاً یک واقعه نظامی، بلکه موقعیتی است که حافظه تاریخی، تجربه‌های پیشین و چارچوب‌های هویتی بر نوع ادراک جامعه اثر می‌گذارند؛ بنابراین شدت و گستردگی حضور اجتماعی در جنگ رمضان ۱۴۰۴ را نمی‌توان صرفاً به مؤلفه‌های عینی بحران فروکاست، بلکه باید آن را محصول فرایند معناپردازی جمعی دانست.

۴-۲-۲. برساخت تصویر دشمن و حافظه تاریخی تقابل

یکی از مؤلفه‌های تعیین‌کننده در سطح ادراکی، برساخته‌شدن تصویر آمریکا به عنوان دشمن و دیگری در ذهنیت ایرانیان پس از انقلاب اسلامی است. این ادراک در بستر تقابل‌های تاریخی شکل می‌گیرد و هر بحران جدید را در امتداد الگوی ذهنی پیشین تفسیر می‌کند. در ادبیات روابط ایران و آمریکا، هویت انقلابی-اسلامی ایران در تقابل با منافع ایالات متحده صورت‌بندی شده و به بازتولید الگوهای پایدار تخاصم متقابل انجامیده است (کریمی، سیمبر و جانسیز، ۱۳۹۸، ص. ۱)؛ از این‌رو در سطح ادراکی مسئله صرفاً اختلاف سیاسی نیست، بلکه مرزگذاری میان خود و دیگری نیز در شکل‌گیری فهم بحران نقش دارد.

۴-۲-۳. ساختار خود/دیگری و بازتولید ادراک تهدید

مطالعاتی که روابط ایران و آمریکا را از منظر خود و دیگری بررسی کرده‌اند، نشان می‌دهند که این نسبت بیشتر در قالب دوگانه دوست و دشمن صورت‌بندی می‌شود و هنگامی که دیگری به نافی هویت بدل شود، زمینه برای بازتولید ادراک تهدید فراهم می‌گردد (منوری، خلیلی و قربانی، ۱۴۰۱، ص. ۶). در نتیجه واکنش اجتماعی در برابر بحران‌های امنیتی بر اساس شبکه‌ای از معانی پیشینی، ذهنی و هویتی شکل می‌گیرد که می‌تواند احساس نزدیکی به «مای ملی» را تقویت و فاصله نسبت به دیگری را افزایش دهد.

۴-۲-۴. الگوی فشار انباشته و تفسیر تاریخی بحران

در تحلیل راهبرد چهار دهه تقابل آمریکا با جمهوری اسلامی ایران، تأکید شده است که واشنگتن از الگوی «لبه پرتگاه» با سه وجه تحریم، تهدید نظامی و اجماع‌سازی بهره گرفته است (ذوالفقاری و احمدی‌نژاد، ۱۴۰۲، ص. ۱۳). این بازنمایی در سطح ادراکی، تصویر فشار مستمر و انباشته را در ذهن جامعه تقویت

می‌کند و جامعه بحران‌های جنگی را در امتداد تجربه تاریخی از فشار و خصومت تفسیر می‌نماید.

۵-۲-۴. پیوند ادراک با نظام نمادین و عاطفی

سطح ادراکی به طور مستقیم با سطح عاطفی و نمادین پیوند می‌خورد. واکنش اجتماعی صرفاً محصول تحلیل عقلانی نیست، بلکه از احساس مسئولیت، همدلی و حساسیت جمعی نیز قوت می‌یابد. بررسی بازنمایی رسانه‌ها و مشاهدات میدانی نشان می‌دهد که نشانه‌هایی همچون پرچم ایران، سربندهای منسوب به اهل بیت و شعارهای ملی و دینی، تجربه بحران را در چارچوب روایت‌های هویتی و فرهنگی جامعه تفسیر می‌کنند.

۶-۲-۴. عواطف جمعی در بستر روایت‌های فرهنگی

واکنش‌های عاطفی در قالب الگوهای فرهنگی و نمادین تثبیت شده معنا می‌یابند. بروز سوگواری عمومی در واکنش به شهادت امام شهید و پیوند آن با الگوی سوگ شیعی و روایت عاشورا، نشان می‌دهد که تجربه فقدان و تهدید در چارچوب حافظه فرهنگی و روایت‌های دینی جامعه تفسیر می‌شود. عواطف جمعی نه صرفاً واکنش‌های فردی، بلکه کنش‌هایی معنادار در چارچوب یک نظام نمادین مشترک هستند (Motamedi, 2026). در مجموع سطح ادراکی نشان می‌دهد که جنگ زمانی به کنش اجتماعی گسترده منتهی می‌شود که در ذهن جمعی به عنوان تهدیدی معنادار و هویتی ادراک گردد. این ادراک حاصل تعامل حافظه تاریخی، ساختارهای خود/دیگری، بازنمایی‌های امنیتی و نظام نمادینی است که از طریق آن جامعه رویدادها را تفسیر می‌کند. بررسی چگونگی عینیت یافتن این معانی در عرصه کنش اجتماعی، در سطح میدانی تحلیل خواهد شد.

۳-۴. سطح میدان: عینیت خیابان حامی و هم‌جنبشی

سطح میدان محل تجسیدیابی ادراک ذهنی در فضای عمومی است؛ جایی که تهدید ادراک شده به کنش فضامند و جسمانی تبدیل می‌شود. در این سطح، خیابان از بستر منفعل عبور به عرصه‌ای برای تولید معنا، بازتوزیع قدرت نمادین و بازسازماندهی روابط میان کنشگر و حاکمیت بدل می‌گردد. تحلیل حاضر با تمرکز بر چهار مؤلفه بنیادین - نظم زمانی، نظم مکانی، بدن جمعی و نظم نمادین - نشان می‌دهد چگونه واکنش اجتماعی از مرحله ادراک ذهنی عبور کرده و واجد قواعد درونی خاص خود است.

۱-۳-۴. نظم زمانی کنش میدانی: از لحظه به استمرار

بر خلاف سطح رخدادی که با فشرده‌گی زمانی و ناگهانی بودن وقوع مشخص می‌شود، کنش میدانی منطق زمانی متفاوتی بر محور تکرار و استمرار دارد. داده‌های میدانی نشان می‌دهند تجمعات حامی، بر خلاف انتظار افت سریع انرژی جمعی، در قالب امواج متوالی و بازتولیدشونده ظاهر شده‌اند. این الگوی

تکرار شونده نه صرفاً محصول هماهنگی سازمانی، بلکه پیامد نیاز درونی کنشگران به بازتولید مستمر انرژی عاطفی جمعی است. هر دور تجمع، تلاشی برای تثبیت و تعمیق هم‌بستگی حاصل از دور نخست به شمار می‌رود. این استمرار زمانی کارکردی دوگانه دارد: از یک سو پیوندهای عاطفی میان کنشگران را بازسازی می‌کند و از سوی دیگر به مثابه سازوکاری برای اثبات پایداری اراده جمعی در برابر حاکمیت عمل می‌نماید؛ به بیان دیگر تکرار زمانی خود به ابزاری برای تولید معنای سیاسی بدل می‌شود که می‌گوید «ما هنوز حاضریم» و این حضور فارغ از گذر زمان تداوم می‌یابد (Press TV, 2026).

۴-۳-۲. نظم مکانی و کارکرد نمادین خیابان

واکنش اجتماعی می‌تواند حتی بدون سازمان مرکزی و ساختارهای رسمی بسیج، به شکلی هم‌زمان در فضاهای مختلف شهری پدیدار شود و الگوی فضایی هم‌بستگی اجتماعی را شکل دهد. میدان‌ها و خیابان‌های اصلی شهرها به مهم‌ترین عرصه‌های بروز این واکنش تبدیل شدند؛ فضاهایی که از منظر جامعه‌شناسی شهری، نه صرفاً مکان‌های فیزیکی، بلکه عرصه‌های اصلی ظهور زندگی عمومی و کنش اجتماعی محسوب می‌شوند (Lefebvre, 1991, p. 26). فضا بستر خشای کنش نیست، بلکه در اثر حضور و تعامل کنشگران اجتماعی به میدان تولید معنا و هم‌بستگی جمعی تبدیل می‌شود. حضور جمعی در این فضاها نوعی «اشغال نمادین میدان عمومی» است که از طریق آن جامعه واکنش خود را به بحران در معرض دید عمومی قرار می‌دهد. گسترش هم‌زمان تجمعات در شهرهای مختلف نشان می‌دهد واکنش اجتماعی از سطح محلی فراتر رفته و به میدانی فضایی در مقیاس ملی تبدیل شده است؛ میدانی که از طریق حضور هم‌زمان بدن‌های اجتماعی در نقاط مختلف کشور شکل می‌گیرد.

۴-۳-۳. بدن جمعی به مثابه رسانه مطالبه

یکی از مهم‌ترین ابعاد سطح میدانی، شکل‌گیری بدن جمعی در میدان عمومی است. بدن جمعی مجموعه‌ای از بدن‌هاست که در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، فضای شهری را اشغال می‌کنند و از طریق حضور فیزیکی خود پیام اجتماعی جمعی تولید می‌نمایند. همان‌گونه که جودیت باتلر نشان می‌دهد، هنگامی که بدن‌ها در فضای عمومی گرد هم می‌آیند، خود حضور آنها، به بیان اجتماعی و سیاسی تبدیل می‌شود و امکان مرئی شدن واکنش‌ها یا مطالبات جمعی را فراهم می‌کند (Butler, 2015, p. 9). میدان عمومی صرفاً محل تجمع فیزیکی افراد نیست؛ حضور افراد در کنار یکدیگر نوعی پیکره اجتماعی شکل می‌دهد که از طریق دیده‌شدن در فضای عمومی، واکنش مشترک جامعه به بحران را به صورت عینی و فضایی بازنمایی می‌کند. بدن‌های جمعی در این رخداد در میدان‌های عمومی صرفاً محل تجمع فیزیکی افراد نیست؛ بلکه در قالب راهپیمایی‌های خیابانی، پیاده‌روی‌های گروهی، رژه‌های خودرویی و موتوری و تجمعات شبانه در خیابان‌ها و میدان‌های اصلی شهرها بروز می‌یابد. این کنش‌ها صرفاً اشکالی از حضور

فیزیکی نیستند، بلکه سازوکارهایی برای مرئی شدن واکنش اجتماعی و بازتولید پیوندهای جمعی به شمار می‌روند. در این فرایند، خیابان به عرصه‌ای تبدیل می‌شود که در آن کنش اجتماعی نه تنها انجام، بلکه در برابر نگاه عمومی به نمایش درمی‌آید.

۴-۳-۴. نظم نمادین و زبان مشترک کنش

در دل بدن جمعی، نظم نمادینی شکل می‌گیرد که کارکرد آن ایجاد زبان مشترک میان کنشگران فاقد سازمان رسمی یا رهبری متمرکز است. نمادهایی نظیر پرچم ملی و نمادهای مذهبی، نه به عنوان بیانگر وفاداری صرف به نهادهای رسمی، بلکه به مثابه دال‌های مشترکی عمل می‌کنند که امکان هم‌صدایی عاطفی و هویتی را میان گروه‌های متنوع اجتماعی فراهم می‌سازند. اهمیت این نظم نمادین در ظرفیت فراگیری بالاتری است که نسبت به نمادهای حزبی یا قومیتی دارد و امکان پیوند میان طیف‌های متنوع کنشگران با پیشینه‌های عقیدتی متفاوت را فراهم می‌کند. این کارکرد فراگیرکننده از نظام نمادین «برساخت تصویر دشمن» در سطح ادراکی (۲-۴) تفاوت مهمی دارد؛ آنجا نماد در خدمت مرزبندی «خود» از «دیگری» بود، حال آنکه در سطح میدانی همان نمادها در خدمت اتحاد درونی و انسجام‌بخشی به جمع کنشگران به‌کار گرفته می‌شوند. این تفاوت نشان می‌دهد نمادهای یکسان بسته به سطح تحلیل (ادراکی یا میدانی) می‌توانند نقش‌های متفاوت و گاه متضادی ایفا کنند.

۴-۳-۵. تصعید عاطفی: از فضای سوگ به فضای حماسی

یکی از یافته‌های برجسته پژوهش، مشاهده فرایند تصعید عاطفی در کنش میدانی است. در پی وقوع بحران‌هایی که با از دست دادن هم‌وطنان یا شهادت همراه بوده، فضای غالب بر تجمعات به سرعت از فضای سوگ و ماتم منفعل به فضایی حماسی و کنش‌محور تبدیل شده است. این گذار، فرایندی روان‌شناختی-اجتماعی است که در آن احساس فقدان و اندوه به جای تخلیه در قالب عزاداری صرف، بازتفسیر و به انرژی کنشی بازتبدیل می‌شود. فضای حماسی سوگ شهادت را به سرمایه نمادین جمعی بدل می‌کند و انرژی عاطفی حاصل از فقدان را در خدمت تحکیم و تقویت انسجام جمعی قرار می‌دهد. این یافته اهمیت ویژه‌ای در فهم پایداری کنش میدانی دارد؛ زیرا نشان می‌دهد وقایع غم‌بار به جای تضعیف اراده جمعی، می‌توانند به موتور محرکه تداوم آن بدل شوند (Browne & Baskar, 2026).

۴-۳-۶. اتصال رسانه‌ای و برساخت «ما»ی جمعی پراکنده

کنش‌های میدانی مورد بررسی بیشتر به صورت پراکنده و در نقاط جغرافیایی متعدد و بدون هماهنگی مرکزی رخ داده‌اند. آنچه این کنش‌های پراکنده را به پدیده‌ای واحد با عنوان «هم‌جنبشی» بدل می‌کند، نقش میانجی رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی و پوشش‌های تصویری همزمان است. رسانه فراتر از اطلاع‌رسانی عمل می‌کند و به سازوکار اتصال‌دهنده‌ای تبدیل می‌شود که کنش فردی یا محلی را به

بخشی از روایت کلان‌تر و جمعی متصل می‌سازد. این اتصال رسانه‌ای، کنشگر منفرد در یک خیابان را از طریق مشاهده کنش‌های مشابه در دیگر نقاط، به «ما»ی جمعی گسترده‌تری متصل می‌کند. این فرایند نه محصول برنامه‌ریزی سازمانی از پیش تعیین شده، بلکه پیامد خودسازمان‌دهی شبکه‌ای است که در آن رسانه نقش بافت پیوندی میان گره‌های پراکنده کنش را ایفا می‌کند. این یافته به طور مستقیم با مفهوم «هم‌جنبشی» در چارچوب نظری پژوهش پیوند دارد: هم‌جنبشی نه به معنای وحدت سازمانی، بلکه به معنای هم‌زمانی و هم‌رزمی معنایی کنش‌های پراکنده‌ای است که از طریق میانجی رسانه در افق ادراکی مشترک قرار می‌گیرند.

۷-۳-۴. پیوستگی تاریخی: بازتفسیر بحران بر بستر حافظه مقاومت

سطح میدانی کنش هرگز در خلأ تاریخی رخ نمی‌دهد. کنشگران وضعیت بحرانی پیش‌رو را نه به عنوان رخدادی منقطع، بلکه در تداوم و پیوستگی با حافظه تاریخی تجربه‌های مشابه پیشین (رویدادهای دهه ۹۰) درک و بازتفسیر می‌کنند. این یافته با چارچوب نظری وابستگی به مسیر در رویکرد نهادگرایی تاریخی همخوانی دارد؛ الگوهای کنشی، نمادین و عاطفی به کاررفته در تجمعات کنونی، وام‌گرفته از تکرار کنشی است که در رخدادهای مشابه پیشین شکل گرفته و در حافظه جمعی نهادینه شده‌اند. از منظر جامعه‌شناسی تاریخی، کنش‌های اجتماعی در شرایط بحران بر بستر حافظه جمعی و الگوهای تاریخی معنا می‌یابند (اسمی جوشقانی، ۱۴۰۰، ص. ۱۹). سطح میدانی محل تلاقی زمان حال بحران با حافظه تاریخی جامعه است. این پیوستگی تاریخی دو کارکرد مهم دارد: مشروعیت‌بخشی به کنش حاضر از طریق پیوند با تجربه‌های پیشین مقاومت، و تسهیل انتقال دانش عملی و راهبردی کنش جمعی از یک دوره به دوره بعدی بدون نیاز به بازآموزی کامل. تحلیل مؤلفه‌های چهارگانه سطح میدان - نظم زمانی، نظم مکانی، بدن جمعی و نظم نمادین - در کنار یافته‌های تصعید عاطفی، اتصال رسانه‌ای و پیوستگی تاریخی نشان می‌دهد که کنش خیابانی حامی و هم‌جنبشی، حلقه نهایی زنجیره‌ای است که از رخداد آغاز و از مسیر ادراک ذهنی عبور کرده است. آنچه در سطح رخدادی به عنوان شکست موقت نظم نمادین حاکمیت ثبت شد و در سطح ادراکی به عنوان بازخوانی معنایی این شکست بازسازی شد، در سطح میدان در قالب حضور جسمانی، فضامند و زمان‌مند تجسد می‌یابد. این تجسدیابی فرایندی خلاقانه و مولد است که خود واجد منطق درونی، سازوکارهای بازتولید و ظرفیت مشروعیت‌بخشی مستقل است و در پیوند تنگاتنگ با دو سطح پیشین، اما تقلیل‌ناپذیر به آنها، صورت‌بندی نظری «برساخت نظم اجتماعی» را در این پژوهش تکمیل می‌کند.

۴-۴. سطح فرایندی: سازوکار تبدیل بحران به کنش اجتماعی و بسیج جمعی

سطح فرایندی در چارچوب تحلیلی این پژوهش، حلقه واسط میان سطوح رخداد، ادراک و میدان با

سطح پیامدی است. این سطح عهده‌دار تبیین منطق درونی گذار میان این سطوح است و نشان می‌دهد چگونه یک رخداد بیرونی از مسیر سازوکارهای میانجی مشخص، به کنش جمعی سازمان‌یافته بدل می‌شود. پرسش کانونی در این سطح، نه «چرایی» وقوع رخداد، بلکه «چگونگی» پردازش، معناسازی و تبدیل آن به بسیج جمعی است.

۱-۴-۴. گسست اولیه به مثابه تمرکزدهنده توجه جمعی

هر فرایند بسیج اجتماعی با یک رخداد گسست‌زا آغاز می‌شود؛ لحظه‌ای که در ادبیات این پژوهش به عنوان شکست در توالی عادی زندگی اجتماعی تعریف شده است. جنگ رمضان ۱۴۰۴ برای جامعه ایران، صرفاً یک تحول نظامی نبود، بلکه یک شوک ساختاری بود که ساختارهای تثبیت‌شده روزمره را به چالش کشید. در این مرحله، رخداد نقش تمرکزدهنده توجه جمعی را ایفا کرد و جامعه‌ای که پیش از این درگیر کثرت دغدغه‌های روزمره بود، اکنون حول یک محور واحد منسجم شد. این تمرکز ناگهانی، نخستین پیش‌شرط برای فعال‌سازی لایه‌های زیرین معنایی به شمار می‌رود.

۲-۴-۴. بازخوانی ادراکی: از رخداد به تهدید وجودی

پس از گسست اولیه، جامعه رخداد را در سطح ادراک بازخوانی می‌کند. همان‌طور که در چارچوب نظری پژوهش آمده، هیچ رخدادی در خلأ فهم نمی‌شود و جامعه آن را با حافظه تاریخی و تجربه‌های پیشین پیوند می‌زند. رخداد جنگ از مسیر بازخوانی حافظه تاریخی و ساختار خود/دیگری، به سرعت از گزارش خبری به تهدیدی وجودی-هویتی تغییر ماهیت داد. در این مرحله، آنچه اهمیت فرایندی دارد، پیامد این بازخوانی است: تهدید وجودی، پاسخ جمعی را از حوزه محاسبه سود-زیان خارج کرده و به حوزه تکلیف هویتی منتقل می‌کند.

۳-۴-۴. عاطفه به مثابه نیروی پیشران: از آگاهی به اراده کنش

ادراک تهدید به تنهایی برای بسیج کافی نیست. در این نقطه، عاطفه به عنوان نیروی پیشران وارد میدان می‌شود. عواطفی مانند خشم، اندوه مقدس و همدلی جمعی، پیونددهنده ذهنیت به عینیت هستند و جامعه را از وضعیت ناظر منفعل به مشارکت‌کننده فعال رهنمون می‌شوند. تمایز کارکردی میان ادراک و عاطفه در این فرایند اهمیت می‌یابد: ادراک بحران را معنادار می‌سازد، اما عاطفه آن را کنش‌پذیر می‌کند. بدون لایه عاطفی، بحران در سطح آگاهی انتزاعی باقی می‌ماند. این یافته با نظریه‌های جامعه‌شناختی عاطفه (Collins, 2004; Jasper, 1997) همخوانی دارد.

۴-۴-۴. تثبیت نمادین: از عاطفه پراکنده به کنش هماهنگ

برای تبدیل ادراکات و عواطف پراکنده به کنش هماهنگ، تثبیت نمادین ضروری است. نمادها (پرچم،

سربندها، شعارهای ملی - مذهبی) ابزارهای رمزگذاری بحران هستند که معنای انتزاعی دفاع را به آیین مشترک تبدیل می‌کنند. این نمادها حس هم‌زمانی واکنش‌ها را ایجاد می‌کنند و فرد، حس هم‌بستگی و واکنش مشابه را در دیگران نیز باز می‌یابد. این فرایند که به «همگام‌سازی عاطفی» شناخته می‌شود، پایه هماهنگی اجتماعی بدون نیاز به سازمان رسمی را فراهم می‌سازد.

۵-۴-۴. عینیت‌یافتن در کنش: از بسیج به سازمان‌یافتگی

نقطه اوج این فرایند، عینیت‌یافتن در کنش میدانی است. حضور خیابانی، سوگواری عمومی و پیوند با آیین‌های عاشورایی، تبلور نهایی زنجیره ادراکی - عاطفی - نمادین است. وقتی این کنش‌ها تداوم می‌یابند و در جغرافیای گسترده‌تری توزیع می‌شوند، بسیج اجتماعی رخ می‌دهد (Heiran-Nia & Habibi Doroh, 2026). در این مرحله، واکنش‌ها از سطح رخدادمحور کوتاه‌مدت فزاینده و به شکل‌گیری سازمان‌یافتگی غیررسمی و گاه رسمی می‌انجامند. تمایز مهم این مرحله از مراحل پیشین در آن است که بسیج، بر خلاف واکنش عاطفی آنی، واجد منطق راهبردی است؛ منطقی که در آن، کنشگران نه صرفاً به بحران واکنش نشان می‌دهند، بلکه می‌کوشند از طریق کنش جمعی، بر پیامدهای آن تأثیر بگذارند.

۶-۴-۴. منطق تراکمی فرایند: وابستگی مرحله‌ای

سطح فرایندی نشان می‌دهد که واکنش اجتماعی، فرایندی تراکمی است که در آن هر مرحله، پیش‌شرط ضروری مرحله بعدی است. این وابستگی مرحله‌ای با مفهوم وابستگی به مسیر همخوانی دارد (محسنی و اخلاقی امیری، ۱۴۰۲). اگر ادراک تهدید هویتی صورت نگیرد، نمادها معنای بسیج‌کننده پیدا نمی‌کنند؛ در غیاب نمادها، کنش‌های خیابانی نمی‌توانند به بسیج پایدار تبدیل شوند و بدون بسیج پایدار، امکان شکل‌گیری سازمان‌یافتگی جمعی وجود ندارد. این منطق تراکمی، قدرت تبیینی مدلی را در برابر رویکردهای تک‌عاملی آشکار می‌سازد. سطح فرایندی روشن می‌کند که تبدیل بحران به کنش جمعی، نتیجه توالی میانجی‌گرانه ادراک، عاطفه، نماد و کنش است.

۵-۴-۵. سطح پیامدها: خیابان به مثابه هم‌جنبشی در جنگ رمضان ۱۴۰۴

سطح پیامدی، آخرین و تراکمی‌ترین حلقه زنجیره تحلیلی پنج‌سطحی این پژوهش است. در این سطح، حاصل تجمعی سطوح رخدادی، ادراکی، میدانی و فرایندی در قالب شکل‌گیری «ما»ی جمعی همبسته در برابر «دیگری» متخاصم و حضور گسترده در فضای عمومی آشکار می‌شود. هم‌جنبشی در این چارچوب، فرایندی است که طی آن رخداد تهدیدآمیز در سطح ادراکی معناگذاری می‌شود؛ در سطح میدانی به حضورهای هم‌زمان و هم‌جهت می‌انجامد؛ در سطح فرایندی از طریق رسانه‌ها و نمادها به هم متصل می‌شود و در سطح پیامدی به همبستگی اجتماعی پایدار و تثبیت «ما»ی جمعی می‌رسد.

(ذوالفقاری و احمدی نژاد، ۱۴۰۲). این تعریف، هم جنبشی را از مفاهیم مشابه مانند واکنش جمعی یا بسیج مقطعی متمایز می‌کند؛ زیرا در هم جنبشی، پیامد نهایی از مجموع اجزای آن فراتر می‌رود.

۴-۵-۱. زنجیره علی: از رخداد تا پیامد

رخداد ۹ اسفند ۱۴۰۴ با فشردگی زمانی و تمرکز ناگهانی توجه عمومی، زمینه گسترش بازتاب اجتماعی را فراهم کرد (۴-۱). این رخداد در سطح ادراکی از طریق حافظه تاریخی و ساختار خود/دیگری به تهدیدی هویتی تبدیل شد (۴-۲). ادراک مشترک در سطح میدانی به حضور عینی در فضای عمومی ترجمه گردید (۴-۳) و سطح فرایندی از طریق رسانه و روایت‌های مردمی، کنش‌های پراکنده را در یک زنجیره زمانی به هم متصل کرد (۴-۴). بدون تکمیل هر یک از این حلقه‌ها، هم جنبشی در مراحل پیشین متوقف می‌ماند و به پیامدهای پایدار نمی‌رسید.

۴-۵-۲. پیامدهای مشاهده‌پذیر

سطح پیامدی در دو شاخص اصلی قابل مشاهده است:

نخست، حمایت جمعی که نه صرفاً تأیید لفظی احساسی، بلکه بازتعریف شیوه بودن جمعی است. هم‌زمانی معناگذاری تهدید، زبان نمادین مشترک، حضور بدن‌ها در فضای عمومی و اتصال رسانه‌ای، مرزهای اعتماد اجتماعی را گسترش می‌دهد؛ احساس تعلق به «ما»ی مشترک را تقویت می‌کند و کنش‌های همیارانه و مراقبتی را در فضای عمومی افزایش می‌دهد (کریمی و همکاران، ۱۳۹۸). این حمایت جمعی، رابطه میان جامعه و فضای عمومی را بازتعریف می‌کند. خیابان دیگر صرفاً مسیر تردد نیست، بلکه عرصه‌ای برای بیان و تثبیت هویت جمعی است. دوم، استمرار مشارکت که نشانگر عبور از واکنش مقطعی به الگویی تکرار شونده است. تکرار حضور در میدان‌های عمومی در شب‌های متوالی، تداوم روایت‌های مردمی در رسانه‌ها و بازتولید نمادها و آیین‌های مشترک، نشان می‌دهند که کنش جمعی توان خودبازتولیدی پیدا کرده است (محسنی و اخلاقی امیری، ۱۴۰۲). این استمرار، تفاوت اساسی هم جنبشی با تجمعات مقطعی است: در هم جنبشی، کنش اجتماعی ظرفیت خودبازتولیدی پیدا می‌کند.

۴-۵-۳. تحلیل نظری: هم جنبشی به مثابه پیامد فرایند تراکمی و سازوکار تبدیل

تحلیل سطح فرایندی نشان می‌دهد که هم جنبشی نه پدیده‌ای خودانگیخته، بلکه پیامد فرایندی تراکمی چندمرحله‌ای است: از گسست رخدادی آغاز شده، از مسیر بازخوانی ادراکی و پردازش عاطفی عبور کرده، از طریق تثبیت نمادین هماهنگ شده و در قالب کنش میدانی تجسد یافته است. این فرایند توضیح می‌دهد که چرا هم جنبشی نیازمند سازمان رسمی یا رهبری متمرکز نیست. انسجام آن از اشتراک در فرایند ادراکی-عاطفی-نمادین حاصل می‌شود (ذوالفقاری و احمدی نژاد، ۱۴۰۲). از منظر نظری، رخداد جنگ رمضان ۱۴۰۴ نمونه‌ای از سازوکار تبدیل تهدید بیرونی به پیوند اجتماعی درونی است. تهدیدی که

می‌توانست به ترس، پراکندگی یا انفعال منجر شود، در مسیر هم‌جنشی به زمینه‌ای برای شکل‌گیری معنا، میدان و همبستگی بدل شد. این بستر خاص - تلاقی تهدید نظامی و هویتی، فضای رسانه‌ای باز و منابع نمادین موجود - شرایط تحقق هم‌جنشی را فراهم کرد؛ با این حال تحقق آن مستلزم عبور از هر پنج سطح تحلیلی بود. پیامد نهایی هم‌جنشی در شکل‌گیری پیوندی تازه میان جامعه، فضای عمومی و امر سیاسی نهفته است. در این پیوند، تهدید بیرونی به بستری برای بازتولید انسجام اجتماعی و تثبیت «ما»ی جمعی تبدیل می‌شود و خیابان به فضایی سیاسی بدل می‌گردد که در آن هویت جمعی و مرزهای «خود» و «دیگری» بازتعریف می‌شوند. این تحلیل نشان می‌دهد که مفهوم هم‌جنشی، با تأکید بر پیوند سطوح مختلف کنش اجتماعی و منطق تراکمی گذار از رخداد به پیامد، افق تازه‌ای برای مطالعه کنش جمعی در جوامع معاصر می‌گشاید.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف صورت‌بندی نظری مفهوم پدیده «هم‌جنشی»، به بازخوانی کنش‌های اجتماعی ایران در پیوند با یک بحران رخدادی پرداخت. یافته‌ها نشان می‌دهد که چارچوب‌های موجود، به‌ویژه نظریهٔ ناجنش آصف بیات، برای تبیین کنشگری‌هایی که در پاسخ به تهدید بیرونی و نه در تقابل با ساختار حاکمیتی شکل می‌گیرند، کفایت تحلیلی ندارند. این کاستی، ضرورت صورت‌بندی مفهومی مستقلی را آشکار می‌سازد. در این پژوهش، تحلیل داده‌ها در پنج سطح صورت گرفت. در سطح رخداد، بحران بیرونی (جنگ رمضان ۱۴۰۴) به عنوان محرک آغازین شناسایی شد؛ بحرانی که بر خلاف بحران‌های معیشت‌محور یا سیاست‌محور رایج در تحلیل‌های اجتماعی ایران، ماهیتی امنیتی-وجودی داشت. در سطح ادراک، کنشگران اجتماعی نه بر اساس احساس بی‌عدالتی نسبت به حاکمیت، بلکه بر مبنای ادراک مشترک از تهدید خارجی، به سازمان‌دهی خودانگیخته روی آوردند. در سطح میدان، خیابان از فضای رویارویی با قدرت به فضای هم‌بستگی حمایتی تبدیل شد؛ تحولی که مستلزم بازتعریف مفهوم «سیاست خیابان» در چارچوب بیات است. در سطح فرایند، کنش‌های جمعی بدون رهبری متمرکز و از طریق شبکه‌های افقی شکل گرفت، اما این افقی‌بودن، بر خلاف تفسیرهای رایج از جنش‌های شبکه‌ای، به مطالبه‌گری سیاسی منتهی نشد. در سطح پیامد، این کنشگری به تحکیم پایدار انسجام اجتماعی انجامید، بدون آنکه لزوماً بیانگر یکپارچگی هویتی یا عقیدتی کنشگران باشد. یافته‌های پژوهش نشان داد که «خیابان حامی» الگویی متمایز از کنشگری جمعی است که در آن جامعه نه در تقابل با ساختار، بلکه در پاسخ به تهدید بیرونی سازمان می‌یابد. آنچه در این پژوهش، «هم‌جنشی» نامیده می‌شود، به مثابه یک صورت‌بندی نظری مستقل، نه شکلی تضعیف‌شده از جنش اجتماعی و نه صرفاً تاب‌آوری منفعلانه، بلکه الگویی با منطق درونی و مرحله‌ای خود است. با وجود دشواری‌های شرایط جنگی در گردآوری

داده‌های طولی، گزارش‌های خبری رسانه‌های معتبر، امکان گردآوری منابع غنی را در تکمیل مشاهدات میدانی فراهم ساخت. تحلیل کیفی انجام‌شده، ابعاد معنایی کنشگری فضایی را در بستر بحران رخدادی آشکار کرد. پژوهش‌های آتی می‌توانند با رویکرد مقایسه‌ای میان‌موردی، تعمیم‌پذیری مفهوم «هم‌جنبشی» را در بسترهای مشابه ادراک تهدید بیرونی - نظیر بحران‌های طبیعی گسترده یا درگیری‌های امنیتی در کشورهای همسایه - بیازمایند و مرزهای مفهومی آن را در برابر مفاهیمی چون «تاب‌آوری جمعی» و «همبستگی ملی» با دقت بیشتری ترسیم کنند. جنگ رمضان ۱۴۰۴ نشان داد که هم‌بستگی اجتماعی در بستر بحران رخدادی می‌تواند به مثابه عاملی معنابخش در شکل‌دهی نظم اجتماعی عمل کند؛ یافته‌ای که جایگاه سرمایه اجتماعی را در حکمرانی بحران‌محور برجسته می‌سازد.

منابع

- استوار، م؛ عینی، م. (۱۴۰۴). تحلیل اقتصادی ریشه‌های اعتراضات سیاسی در ایران طی یک دهه اخیر از منظر اقتصاد سیاسی. *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، ۸(۱)، ص. ۲۱۷-۲۳۸.
- اسمی جوشقانی، ز. (۱۴۰۰). بررسی زمینه‌های شکل‌گیری جامعه‌شناسی تاریخی؛ الزامات و کارکردهای آن. پژوهش در آموزش تاریخ، ۲(۶)، ص. ۱۷-۳۴.
- بیات، آ. (۱۳۹۰). *زندگی همچون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند*. ف. صادقی (مترجم). بی‌نا.
- بیات، آ. (۱۳۹۹). *سیاست‌های خیابانی: جنبش تهیدستان در ایران*. ا. نبوی (مترجم). تهران: نشر شیرازه.
- بیات، آ. (۱۴۰۳). *انقلاب رازیستن*. ش. کریمی (مترجم). تهران: بیگدل.
- بیات، آ. (۱۴۰۳). *طبقه، سیاست و نظریه اجتماعی*. ک. صفری (مترجم). تهران: نشر شیرازه.
- بیات، آ. (۱۳۷۹). *سیاست‌های خیابانی: جنبش تهیدستان در ایران*. ا. نبوی (مترجم). تهران: نشر شیرازه.
- پنجعلی‌پور کاکرودی، م؛ محمدی قلعه‌تکی، آ. (۱۴۰۴). عنصر عاملیت در تحلیل آصف بیات از اعتراضات فرودستان در خاورمیانه. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۶(۵۷)، ص. ۴۶۱-۴۹۵.
- حسنی، ر؛ اخوان کاظمی، م. (۱۳۹۹). ناجنبش زنان و تغییر در مناسبات اجتماعی در ایران. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۱(۳۷)، ص. ۶۱-۸۸.
- خبرگزاری صدا و سیما (۲ تیر ۱۴۰۵). *نظرسنجی مرکز تحقیقات صدا و سیما درباره شرکت مردم در تجمعات شبانه*. قابل دسترس در: <https://www.irib-news.ir/000TiY>
- ذوالفقاری، م؛ احمدی‌نژاد، ح. (۱۴۰۲). استراتژی چهار دهه تقابل آمریکا با جمهوری اسلامی ایران. *محیط‌شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران*، ۷(۴)، ص. ۹-۳۴.
- سردارنیا، خ؛ البرزی، ه. (۱۴۰۱). تحلیل اعتراضات صنفی - اجتماعی اخیر در ایران از منظر نظریه سیاست خیابان. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۱(۴۰)، ص. ۱۰۷-۱۵۰.
- سردارنیا، خ؛ البرزی، ه؛ فاتحی‌نژاد، غ. ر. (۱۴۰۳). آسیب‌شناسی مطالبه‌گری صنفی فرهنگیان (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱). *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱۹(۳)، ص. ۱۲۵-۱۵۸.
- عباس‌زاده مرزبالی، م؛ آسه، ف. (۱۴۰۳). خرده‌سیاست زیست جنبش‌ها / ناجنبش‌های اجتماعی و دگرگونی دموکراتیک. *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۱۳(۲۴)، ص. ۳۳۶-۳۳۷.
- کریمی، م؛ سیمبر، ر؛ جانسیز، ا. (۱۳۹۸). مناقشه حقوق بشری ایران و آمریکا؛ هویت یا قدرت. *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۱۰(۵۸)، ص. ۸۱-۱۱۰.
- محسنی، س. م؛ اخلاقی امیری، ح. ع. (۱۴۰۲). تقابل ایران و آمریکا از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون با تأکید بر رویکرد حقوقی و سیاسی. *مطالعات فقه اسلامی و مباحث حقوقی*، ۱۷(۴۸)، ص. ۲۰۳-۲۲۸.
- منوری، س. ع؛ خلیلی، ر؛ قربانی، م. (۱۴۰۱). تأثیر برجام بر روابط ایران و آمریکا از منظر خود و دیگری. *مطالعات فرهنگ دیپلماسی*، ۱۱(۱)، ص. ۱-۲۰.

References

- Abbaszadeh Marzbali, M., & Ase, F. (2024). The micropolitics of the lived experience of social movements/nonmovements and democratic transformation. *Contemporary Sociological Research*, 13(24), p. 336-337. [In Persian]

- Allam, N. (2023). Women's unveiling in the 2011 Egyptian uprising: Political opportunities and modesty politics. *Politics & Gender*, 19(3), p. 734–755.
<https://doi.org/10.1017/S1743923X22000307>
- Bayat, A. (1997). *Street Politics: Poor People's Movements in Iran*. Columbia University Press.
- Bayat, A. (2000). Social movements, activism and social development in the Middle East. *Current Sociology*, 48(4), p. 533–557.
- Bayat, A. (2000). *Street politics: Poor people's movements in Iran* (A. Nabavi, Trans.). Shirazeh Publishing. [In Persian]
- Bayat, A. (2010). *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East*. Amsterdam University Press.
- Bayat, A. (2011). *Life as politics: How ordinary people change the Middle East* (F. Sadeghi, Trans.). [In Persian]
- Bayat, A. (2017). *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stanford University Press.
- Bayat, A. (2020). *Street politics: Poor people's movements in Iran* (A. Nabavi, Trans.). Shirazeh Publishing. [In Persian]
- Bayat, A. (2024 a). *Revolutionary life: How ordinary people change the Middle East* (S. Karimi, Trans.). Bidgol Publishing. [In Persian]
- Bayat, A. (2024 b). *Class, politics, and social theory* (K. Safari, Trans.). Shirazeh Publishing. [In Persian]
- Browne, M., & Baskar, P. (2026, March 3). Thousands in Iran attend burial of children killed in bombing of school. *The New York Times*. URL=
<https://www.nytimes.com/2026/03/03/world/middleeast/iran-school-bombing-children.html>
- Butler, J. (2015). *Notes Toward a Performative Theory of Assembly*. Harvard University Press.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- Eqbali, A. (2026, May 30). *Minab, the school massacre that shocked and united Iranians*. EL PAÍS. URL= <https://english.elpais.com/international/2026-05-30/minab-the-school-massacre-that-shocked-and-united-iranians.html>
- Esmi Joshaghani, Z. (2021). A study of the contexts for the emergence of historical sociology: Its requirements and functions. *Research in History Education*, 2(6), p. 17–34. [In Persian]
- Galbraith, J. (2020). U. S. drone strike in Iraq kills Iranian military leader Qasem Soleimani. *American Journal of International Law*, 114(2), p. 313–323. In:
<https://doi.org/10.1017/ajil.2020.15>
- Gasiorowski, M. J., & Byrne, M. (eds.) (2004). *Mohammad Mosaddeq and the 1953 coup in Iran*. Syracuse University Press.
- Gillan, K. (2019). Social movements, protest, and practices of social change. In: G. Ritzer & W. W. Murphy (eds.), *The Wiley Blackwell companion to sociology*. Wiley. In:
<https://psq.bou.ac.ir/>

- <https://doi.org/10.1002/9781119429333.ch18>
- Hasani, R., & Akhavan Kazemi, M. (2020). Women's nonmovement and changes in social relations in Iran. *Cultural Sociology*, 11(37), p. 61–88. [In Persian]
- Heiran-Nia, J., & Habibi Doroh, H. (2026). *Post-war street rallies in Iran: The ascendance of religious over national identity*. Stimson Center. URL= <https://www.stimson.org/2026/post-war-street-rallies-in-iran-the-ascendance-of-religious-over-national-identity/>
- Hiltermann, J. R. (2007). *A poisonous affair: America, Iraq, and the gassing of Halabja*. Cambridge University Press.
- IRIB News Agency. (2026, June 23). *A survey by the IRIB Research Center on people's participation in nighttime gatherings*. URL= <https://www.irib-news.ir/00OTiY> [In Persian]
- Jasper, J. M. (1997). *The art of moral protest: Culture, biography and creativity in social movements*. University of Chicago Press.
- Karimi, M., Simbor, R., & Jansiz, A. (2019). The Iran–U.S. human rights dispute: Identity or power? *Political and International Approaches*, 10(58), p. 81–110. [In Persian]
- Kaye, D. D. (2025). *Enduring hostility: The making of America's Iran policy*. Stanford University Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. D.Nicholson-Smith (Trans.). Blackwell Publishing.
- Mohseni, S. M., & Akhlaghi Amiri, H. A. (2023). Iran–U.S. confrontation from the beginning of the Islamic Revolution to the present, with an emphasis on the legal and political approach. *Islamic Jurisprudence Studies and Foundations of Law*, 17(48), p. 203–228. [In Persian]
- Monavari, S. A., Khalili, R., & Ghorbani, M. (2022). The impact of the JCPOA on Iran–U.S. relations from the perspective of self and other. *Diplomatic Culture Studies*, 1(1), p. 1–20. [In Persian]
- Motamedi, M. (2026, July 5). What is the religious and political messaging behind Khamenei's funeral? *Al Jazeera*. URL= <https://www.aljazeera.com/news/2026/7/5/what-is-the-religious-and-political-messaging-behind-khameneis-funeral>
- Ostovar, M., & Eini, M. (2025). An economic analysis of the roots of political protests in Iran over the past decade from the perspective of political economy. *International Political Economy Studies*, 8(1), p. 217–238. [In Persian]
- Panjalipour Kakeroudi, M., & Mohammadi Ghaleh-Taki, A. (2025). The element of agency in Asef Bayat's analysis of the protests of the subaltern in the Middle East. *Cultural Sociology*, 16(57), p. 461–495. [In Persian]
- Press TV. (2026, June 10). *Top general hails 100 nights of street rallies as key deterrent against US, Israel*. URL= <https://www.presstv.ir/Detail/2026/06/10/770175/Iran%E2%80%99s-military-commander-thanks-nation-100-nights-presence>.

- Qamar, A. H. (2024). Social resilience: A critical synopsis of definitions. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 15(1), p. 129–147.
<https://doi.org/10.14267/CJSSP.2024.1.6>
- Sardarnia, K., & Alborzi, H. (2022). An analysis of recent occupational and social protests in Iran from the perspective of street politics theory. *Strategic Political Research*, 11(40), 107–150. [In Persian]
- Sardarnia, K., Alborzi, H., & Fatehinejad, G. R. (2024). A critical analysis of teachers' occupational demands (2017–2022). *Political Science Quarterly*, 19(3), p. 125–158. [In Persian]
- Sewell, William H. (1992). A theory of structure: Duality, agency and transformation. *American Journal of Sociology*, 98(1), p. 1-29.
- Tilly, Ch. (2004). *Social Movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.
- Tronto, J. C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality, and justice*. New York University Press.
- Zolfaghari, M., & Ahmadinejad, H. (2023). Four decades of the U.S. strategy of confrontation with the Islamic Republic of Iran. *Strategic Environmental Studies of the Islamic Republic of Iran*, 7(4), p. 9–34. [In Persian]